

Paulina Ratkowska

O festiwalu w kontekście turystyki kulturowej, czyli turystyka eventowa raz jeszcze

Turystyka Kulturowa nr 6, 26-46

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Paulina Ratkowska

O festiwalu w kontekście turystyki kulturowej, czyli turystyka eventową raz jeszcze.

Słowa kluczowe: event, turystyka eventowa, festiwal

Wstęp

W Polsce z roku na rok rośnie liczba najróżniejszych eventów kulturowych organizowanych w najodleglejszych częściach naszego kraju, wokół coraz bardziej interesujących i rzadko eksploatowanych tematów. Coraz częściej też pytani o przyczynę odwiedzenia konkretnego miejsca podajemy chęć uczestnictwa w odbywającej się tam imprezie. Rosnąca mobilność rodaków przekłada się na rozwój turystyki eventowej. Jednym z częściej wymienianych gatunków eventu jest bardzo popularna forma festiwalu. W niniejszej pracy więc przyjrzyć się czym jest, a czym nie jest festiwal oraz czym dokładnie różni się od szerszego pojęcia określającego cały ruch turystyczny w tym sektorze, czyli eventu.

1.1. Czym jest turystyka eventowa?

Żeby zdefiniować czym dokładnie jest turystyka eventowa najpierw należy poszukać definicji eventu. Mimo, że słowo to robi coraz większą karierę we współczesnej polszczyźnie i jest ono coraz powszechniej używane już nie tylko przez młodzież z kręgów subkultury muzyki elektronicznej czy dziennikarzy, ale także zaczyna być ono akceptowane przez wykładowców akademickich, to jednak próżno szukać jego definicji w słownikach języka polskiego. Pierwsze naukowe rozważania nad tym terminem możemy odnaleźć w Internecie. I tak we wpisie w internetowej poradni PWN autorstwa Mirosława Bańko możemy przeczytać, że “polski odpowiednik *eventu* to zazwyczaj po prostu *wydarzenie*. To polskie słowo może się nam wydać nazbyt zwyczajne, wyblakłe, ale taki jest właśnie powód wprowadzania do języka niektórych obcych, na pozór niepotrzebnych wyrazów – potrzeba odświeżenia słownictwa, ekspresji, emocjonalnego dostrojenia języka do nowych zjawisk, których stare słowa, jak się wydaje, nie opisują należycie”. Autor zauważa także, że póki co “event” nie został “przyswojony ortograficznie (nie piszemy *ewent* ani *iwent*), nie został też przyswojony fonetycznie (akcentujemy go na ostatniej sylabie). Najbardziej zaawansowana jest jego adaptacja fleksyjna, można już spotkać formy *eventy*, *eventów* itp.” [Bańko 2008]

Z braku innych źródeł należy odwołać się do jedynej istniejącej definicji słowa, choć jest to definicja zaczerpnięta z internetowej encyklopedii Wikipedia, a jej autor (autorzy?) pozostaje anonimowy. Czytamy tam, że event to “określenie w języku potocznym, używane w odniesieniu do wydarzenia związanego z muzyką elektroniczną (np. festiwalem) lub z grami MMORPG (oznacza specjalne wydarzenie w grze, “święto”).” Jediną, prawdziwie istotną informacją jaką tam znajdujemy jest informacja, że “zostało zaczerpnięte z zachodniej kultury pod koniec 2004 roku.” [<http://pl.wikipedia.org/wiki/Event>]

W zasadzie w mowie powszechnej dziś event odcina się już od swojej pierwotnej etymologii łączącej go z imprezami muzyki elektronicznej. W definicji przywołanej przez Buczkowską odnotowuje się, że obecnie eventy to “wielkoformatowe imprezy, realizowane z wielkim rozmachem, z udziałem publiczności, połączone z występem DJ-ów (...)”. W powszechnym rozumieniu eventu można by te definicję skrócić do “imprezy organizowane z rozmachem”, przy założeniu, że część osób zaangażowana w jej organizację bierze czynny, a część bierny udział w jego przebiegu. [Świergiel 2009]

Przeszukując kolejne strony internetowe można natknąć się na jeszcze kilka interesujących opinii dotyczących eventu i, co ciekawe, należy odnotować, że osoby z różnych branż zaczynają zupełnie inaczej to słowo interpretować. Ludzie związani z marketingiem odnoszą pojęcie eventu do organizacji imprez, które na świecie “ma rangę

branży i jest wiodącą formą promocji firm, marek i idei. Jest też jednym z najbardziej perspektywicznych kierunków rozwoju sposobów komunikacji z konsumentami.” [Korbel] Z kolei przedstawiciel firmy Marex Polska, Janusz Walicki, na internetowym portalu Eventforum uściśla: “Wydaje się, że w dzisiejszych czasach event przeszedł delikatny lifting. Zaczął funkcjonować raczej jako narzędzie służące do komunikacji, które głównie ma na celu dostarczenie odbiorcom ściśle określonych emocji, jakie w założeniu chcemy związać i skojarzyć na stałe z daną marką.” Dalej czytamy, że event ma na celu przekazać informacje o marce w jak najbardziej niecodzienny i oryginalny sposób tak, aby dotarły do odbiorcy za pomocą emocji. Według autora tekstu żaden inny przekaz, nawet multimedialny lecz wciąż statyczny - jak film reklamowy czy spot radiowy - nie jest w stanie dostarczyć odbiorcy “tylu emocji, co osobiste uczestnictwo w specyficznym wydarzeniu.” [http://www.eventforum.pl/articles/view/1]

Jak widać zarysowują nam się dwa znaczenia słowa event - szerokie i wąskie. W szerokim rozumieniu event jest utożsamiony z imprezą, czyli zorganizowanemu wydarzeniu - w różnych celach, np. rozrywkowych lub charytatywnych - o charakterze widowiskowym, koncertowym, sportowym itd. lub spotkaniem towarzyskim [SJP 2007]. W tym rozumieniu, jak zauważa K. Buczkowska “event jest pojemniejszy treściowo aniżeli słowa wydarzenie, czy impreza, ze względu na rozmiar i oprawę medialną eventów, wykorzystanie najnowszych technik multimedialnych oraz popularność na całym świecie” [Buczkowska 2009, s.93]. W wąskim rozumieniu, prezentowanym przez specjalistów od marketingu, event jawi się jako modna i atrakcyjna forma komunikacji, która ma na celu promocję konkretnej marki przez wywoływanie określonych emocji.

Skoro brakuje jednolitej polskiej definicji stworzonej przez językoznawców warto odwołać się do źródeł, czyli słownika języka angielskiego, gdzie czytamy że event to „Event (1) coś, co się wydarza, szczególnie coś ważnego, zdarzenie; (2a) planowana okazja/ sposobność, publiczna lub społeczna; (2b) jakiegokolwiek wyścigi lub zawody sportowe”¹ [OALD 1995]. Jak widać, w angielskim oryginalne znaczenie słowa event pozostaje bliższe naszemu szerokiemu pojęciu. I w takim też rozumieniu będzie ono wykorzystywane w niniejszej pracy.

1.2. Turystyka kulturowa, a turystyka eventowa

Wraz ze wzrostem liczby różnorodnych eventów organizowanych rok rocznie na całym świecie, rośnie także liczba osób podążających za lubianymi formami rozrywki. Ich wyjazdy do innych miast, a nawet państw, przy założeniu że nadrzędnym celem wyjazdu jest uczestnictwo w krótkoterminowej imprezie zorganizowanej, często o charakterze masowym, nazywamy turystyką eventową, która jest jedną z form turystyki kulturowej. Różne definicje tej ostatniej kładą nacisk na różnorakie jej aspekty, niektóre z nich ujmują ją bardzo szeroko, np. “Określeniem turystyki kulturowej można objąć wszystkie podróże, dla których głównym motywem podjęcia są aktywności o charakterze kulturowym” [Eder 1997, s.165-166]. Inne, jak np. “wąska” definicja WTO, rozbudowują ogólną charakterystykę o motywacje kulturalne “Turystyka kulturowa obejmuje podróżowanie podejmowane z zasadniczo kulturalnej motywacji, takie jak wyprawy studyjne, związane z wystawieniem sztuki, wycieczki kulturalne, podróże podejmowane w celu wzięcia udziału w festiwalach i innych wydarzeniach kulturalnych, zwiedzanie miejsc i monumentów, wyprawy dla zapoznawania się z przyrodą, folklorem i sztuką oraz pielgrzymki” [Report... WTO]. Jeszcze inaczej, i bardziej szczegółowo, ujmuje to Mikos von Rohrscheidt: “Nazwą turystyki kulturowej możemy określić te wszystkie grupowe lub indywidualne wyprawy o charakterze turystycznym, w których spotkanie uczestników podróży z obiektami, wydarzeniami i innymi walorami kultury wysokiej lub popularnej albo powiększenie ich wiedzy o organizowanym

¹ “(1) a thing that happens, esp sth important; an incident; (2a) a planned public or social occasion (2b) any of the races or competitions in a sports programme”(tłum. moje)

przez człowieka świecie otaczającym jest zasadniczą częścią programu podróży lub stanowi rozstrzygający argument dla indywidualnej decyzji o jej podjęciu lub wzięciu w niej udziału” [Mikos von Rohrscheidt 2008, s.31]

Jak więc widać definicje turystyki kulturowej akcentują nie tylko dziedzictwo kulturowe, ale także żywą kulturę współczesną - tak wysoką jak i niską - a tym samym udział turystów w eventach. Wyszczególnienie więc z szerokich ram turystyki kulturowej podróży o charakterze eventowym zakłada, że głównym celem wyjazdu będzie “(..) udział uczestników w specjalnie inscenizowanych imprezach o charakterze kulturalnym, mających ograniczony czas trwania i przyciągających turystów” [Mikos von Rohrscheidt 2008, s.72].

1.3. Turystyka eventowa. Rodzaje

Tak jak turystyka kulturowa nie jest jednolitym sektorem turystyki, tak też turystykę eventową możemy podzielić na wiele podtypów. Już sama spolszczona nazwa turystyki eventowej - czyli turystyka imprez i wydarzeń kulturalnych - sugeruje że nie jest to ruch monolityczny. Buczkowska, wśród imprez będących celem takich wyjazdów wyróżnia następujące przedsięwzięcia artystyczno-kulturowe: “teatralne, filmowe, kinowe, festiwalowe, karnawałowe, literackie, muzyczne, taneczne, fotograficzne, koncerty, widowiska, parady, fiesty, festyny, wystawy sztuki (w muzeach, galeriach i innych przestrzeniach), uroczystościach rozpoczynania i kończenia imprez sportowych, inicjatywach towarzyszących targom, targom oraz samym wystawom targowym, uroczystościach państwowych itd.” [Buczkowska 2009, s.98] De facto każdy typ większej zorganizowanej imprezy może stać się przeznaczeniem turystycznym, a co za tym idzie, można wydzielić dużą ilość specjalizacji turystyki eventowej. Można, za przykładem Buczkowskiej, mnożyć wszelkie turystyki teatralne, kinowe/ filmowe, festiwalowe, fotograficzne, karnawałowe, fiest, festynów, jarmarków, turniejowe, taneczne, obchodów dni miast itd. [Buczkowska 2008, s.48-49] rodzi się tylko wątpliwość czy nie jest to podział zbyt szczegółowy, tym bardziej, że pewne pojęcia ulegają na naszych oczach rozmyciu, jak np. karnawał czy festiwal. Obok tego rodzą się inne wątpliwości, np. na ile wyjazd na festiwal teatralny czy filmowy jest jeszcze wyjazdem teatralnym/ filmowym (kinowym?), a na ile turystyką festiwalową? Na ile wyjazd na inscenizację turnieju rycerskiego połączonego z konkursem dla współczesnych rycerzy czy inscenizację walk średniowiecznych w ramach obchodów dni miasta lub festynu jest wyjazdem typu turystyki ożywionej historii, stanowiącej osobną dziedzinę turystyki kulturowej, a nie specjalizację turystyki eventowej, a na ile jest to turystyka turniejowa (w rozumieniu konkursu) czy turystykę obchodów dni miast?

Zbyt drobiazgowy podział wydaje się o tyle nie wygodny, że te same imprezy można różnie zakwalifikować także od strony turysty. Nie można wykluczyć że wśród paczki znajomych, która wybrała się na imprezę z cyklu “Europejskich Dni Kultury”, jeden jedzie tam ze względu na sesję konferencyjną, inny z powodu niesamowitej wystawy, inny dla pokazu sztuk walki, jeszcze inny z powodu jarmarku rękodzieł, a następna osoba dla szlachetnej idei Europejskich Dni Kultury. Przy pięciorgu znajomych jadących jednym środkiem lokomocji i korzystającym z gruntu rzeczy z tych samych świadczeń turystycznych - posiłku, pobytu na imprezie, przejazdu i, ewentualnie, noclegu - mamy pięć różnych przyczyn przyjazdu, które de facto klasyfikują ten sam pobyt do pięciu różnych kategorii wyróżnionych przez Buczkowską. Przy imprezie monolitycznej - zarówno tematycznie jak i programowo - tak szczegółowa klasyfikacja wydaje się pociągająca, jednak przykład imprezy wieloaspektowej obnaża bezużyteczność takiej selekcji.

Stąd też bardziej uzasadnione wydają się podziały zastosowane przez Mikosa, Jafari’ego czy Kolbera. Najwyższy stopień ogólności wprowadza Mikos von Rohrscheidt dzieląc wszystkie imprezy (zarówno te cykliczne jak i jednorazowe) na eventy przynależna kulturze wysokiej, kulturze powszechnej i pozostałe. Do imprez reprezentujących kulturę wysoką wyszczególnia eventy muzyczne (podając za przykład festiwale i koncerty muzyki

klasycznej i operowej oraz wielkie premiery operowe), eventy teatralne (np. festiwale i premiery teatralne) czy eventy sztuki mając tu na myśli sztukę filmową (znowu premiery i festiwale) oraz literacką (festiwale, targi, spotkania z autorami). Do eventów kultury powszechnej zalicza eventy religijne, eventy tradycji i obyczajów (w tym dni miast, muzeów, skansenów itp.), eventy żywej historii² (np. turnieje rycerskie), festyny (przede wszystkim te o charakterze folklorystycznym) oraz eventy medialne (jako przykłady podaje tutaj galę wręczenia nagród medialnych, festiwal piosenki masowej czy event tanecznej muzyki elektronicznej). Do pozostałych eventów zalicza eventy naukowe (np. festiwale nauki), eventy techniczne (np. pokazy laserowe) oraz wszelkie inne. Mimo rozmycia w ostatnich czasach granicy pomiędzy tym co przynależy kulturze wysokiej, a tym co reprezentuje kulturę powszechną ten zasadniczy podział mimo wszystko wydaje się dokładniejszy i łatwiejszy w stosowaniu. [Mikos von Rohrscheidt 2008, s. 74-75]

Podział, który wprowadza "Encyclopedia of tourism" pod red. J. Jafari'ego jest podziałem jakby dwustopniowym. Na pierwszym etapie autor wyszczególnia główne kategorie planowanych imprez, a następnie dzieli je wszystkie trzy rodzaje. Głównych kategorii eventów jest siedem: 1. uroczystości kulturalne³: festiwale i fiesty, karnawały, uroczystości religijne, imprezy rocznicowe; 2. sztuka i rozrywka: koncerty, przedstawienia, wystawy, ceremonie wręczenia nagród; 3. biznes i handel: targi i imprezy handlowe, pokazy handlowe i konsumenckie, ekspozycje, spotkania i konferencje, chwytły reklamowe, zbiórki pieniędzy/ akcje charytatywne; 4. zawody sportowe - zarówno profesjonalne jak i amatorskie; 5. edukacja i nauka: seminaria i warsztaty, zajęcia kliniczne, kongresy; 6. imprezy rekreacyjne: gry i sporty dla zabawy, rozrywki; 7. polityczne i narodowe wydarzenia: inauguracje, mianowania, wizyty VIP-ów, wiece itp. W dalszej kolejności dzieli on eventy na trzy rodzaje: imprezy specjalne, imprezy symboliczne oraz mega-eventy. Za imprezy specjalne uznaje te eventy, które mają szczególne znaczenie dla organizatorów lub uczestników. Są to zazwyczaj imprezy jednorazowe lub nieregularne dające uczestnikom (klientom) możliwość takiego spędzenia czasu wolnego, który dostarcza doświadczenia przeżywania nie dostępne ich normalnym, charakterystycznym dla codziennego trybu życia, wyborom. Imprezy symboliczne to te eventy, które wyróżniają się miejscem ich organizacji, funkcji, którą spełniają lub specjalnej, niestandardowej organizacji. Ostatni rodzaj mega-event jest imprezą organizowaną na dużą skalę, przyciągające publiczność (lub przynajmniej uwagę publiczności) z całego świata, a dodatkowo wywierający wpływ na gospodarkę. Tego typu impreza nieodłącznie związana jest z zaangażowaniem mediów co najmniej ogólnokrajowych (np. gala wręczenia Oscarów). Drugą wariacją mega eventów są imprezy przeznaczone dla dużej liczby turystów, obsługiwanej przez media, prestiżowej, mogącej wywierać wpływy ekonomiczne dla społeczeństwa, w którym jest ona osadzona (np. Igrzyska Olimpijskie). Klasyfikacja ta wydaje się o tyle ciekawa, że po początkowym przyporządkowaniu eventu do określonej, charakterem imprezy, grupy można je dalej dzielić ze względu na przeznaczenie imprezy oraz rozmach organizacyjny. [Jafari 2000, s.209-210]

Jeszcze innej klasyfikacji dokonał Dariusz Kolber. Jego podział bazuje na podstawie obserwacji wydarzeń promocyjnych zrealizowanych w kraju i zagranicą, gdzie za kwantyfikatory uznaje się kryterium, decydujące o możliwości pełnego opisu danego

² Włączenie eventów żywej historii w poczet turystyki eventowej wydaje się być pewną niekonsekwencją ze strony autora, który raz ten typ imprezy kwalifikuje jako specjalizację/ podtyp turystyki eventowej [Mikos von Rohrscheidt 2008 *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Gniezno s. 72-75], a kiedy indziej wyróżnia ją jako typ turystyki kulturowej [Mikos von Rohrscheidt, 2008, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Gniezno s. 129-133].

³ W książce imprezy te są określone mianem „cultural celebrations”, które Buczkowska literalnie tłumaczy jako „uroczystości kulturalne” i jest to tłumaczenie zazwyczaj spotykane w polskich opracowaniach, w których znajdują się odwołania do tej pracy. Ze względu na charakter wyszczególnionych przez autora imprez należałoby uściślić, że są to uroczystości kultury popularnej, w rozumieniu kultury popularnej proponowanej przez Strinatię, D., 1998, *Wprowadzenie do kultury popularnej*, Poznań s. 15-50.

wydarzenia. Wyróżnia więc następujących 14 kryteriów: a) kryterium miejsca, gdzie event może być przywiązany do konkretnej przestrzeni, tzn. jednoznacznie kojarzyć się z danym miejscem, ale może być także objazdowe bądź stacjonarne; b) kryterium czasu, gdzie event może być imprezą jednodniową, wielodniową lub etapową; c) kryterium powtarzalności: gdzie event może być jednorazowy, kilkurazowy bądź cykliczny; d) kryterium odbiorców: gdzie event może być imprezą wewnętrzną (np. zorganizowaną specjalnie dla pracowników firmy) bądź zewnętrzną; e) kryterium dostępności: gdzie event może być zamknięty (tzn. biletowany, na zaproszenie itp.) lub otwarty; f) kryterium zasięgu: gdzie event może być kameralny, grupowy, masowy bądź globalny; g) kryterium celów: gdzie event może być zogniskowany wokół wizerunku (kształtowanie marki, polityki), prosprzedażowe, non profit (np. charytatywne, ekologiczne, religijne, organizacyjno-ideowe), jako pretekst do nagłośnienia produktu, którego reklama jest ograniczona (np. alkohol), "partyzanckie" (gdzie założeniem jest osiągnięcie maksimum rozgłosu skandalem, przy minimalnych nakładach); h) kryterium obszaru działania: gdzie event może być wirtualny lub nie - online/ offline bądź multimedialny; i) kryterium interakcji z performerami i innymi uczestnikami: gdzie event może być uznany za aktywny lub pasywny; j) kryterium przywiązania klienta (turysty) do imprezy: gdzie uczestnictwo klienta (turysty) w evencie może być stałe lub przypadkowe; k) kryterium rozgłosu: gdzie event może być nastawiony na rozgłos medialny bądź ograniczony jedynie do relacji bezpośrednich uczestników; l) kryterium zaangażowania firmy: gdzie event może być sponsorowany przez firmę lub zrobiony własnym sumptem; m) kryterium głównych korzyści dla uczestników: gdzie za korzyści płynące z eventu zalicza się obecność gwiazd, gratisy, konkursy, rywalizację, pokaz, biesiadę, doznania artystyczne lub rozrywkowe; n) kryterium branż/ typów/ form: gdzie event może być przypisany do imprezy muzycznej, sportowej, rekreacyjnej, piknikowej, widowiskowej, ekstremalnej, wizualnej, multimedialnej, instalacyjnej⁴, performingowej, widowiska światła i dźwięku, pokazów pirotechnicznych, dla dzieci, targowych, festiwalowych, galowych, tematycznych, filmowych, jubileuszowych, biesiadnych, gier, happeningów itd. Mimo, iż niejeden event można by przypisać równocześnie do kilku z wymienionych przez autora kryteriów, to jednak klasyfikacja ta wydaje się być dość obiektywna, ponieważ uzależniona jest od punktu wyjściowego analizy, a nie - jak w przypadku klasyfikacji Buczkowskiej - od subiektywnych przekonań. [Kolber]

Reasumując wydaje się, że im ogólniejszy (vide Mikos von Rohrscheidt) lub obiektywniejszy (Jafari, Kolber) podział imprez tym klasyfikacja wydaje się być pojemniejsza i bardziej przydatna w kolejnych opracowaniach. Zbyt szczegółowy podział imprez, przy założeniu subiektywnej deklaracji powodu wyjazdu, subtelnie wymyka się naukowym klasyfikacjom, ze względu na niemożność wymienia każdego nadrzędnego powodu uczestnictwa.

1.4 .Dla kogo turystyka eventowa? Perspektywy rozwoju.

W kontekście wyjazdów w ramach turystyki eventowej należy się jeszcze przyjrzeć jej potencjalnym odbiorcom. W przeważającej mierze są to turyści indywidualni lub rodziny albo grupy znajomych, rzadziej grupy turystyczne, które w określonych miejscach i określonym czasie odbywania się imprezy tworzą jedną wspólną i bardzo liczną, zazwyczaj, grupę widzów bądź bezpośrednich uczestników wydarzenia. Bynajmniej nie jest to turystyka, która można by zaliczyć w poczet turystyki czy kultury masowej [Strnianti 1998, s.15-50]. Chodzi tu o aspekt odbioru danej formy, który niezmiernie rzadko jest odbiorem indywidualnym, zazwyczaj pozostaje przeżyciem masowym. W większości wypadku "imprezy te mają sens tylko wtedy, gdy organizowane są (...) na większą skalę". Co należy podkreślić to fakt, że uczestnictwo w nich zakłada zainteresowanie danym zagadnieniem i z rzadka jest

⁴ od instalacji sztuk wizualnych

uczestnictwem przypadkowym. Ponadto, jak zauważa Buczkowska, uczestnictwo w tego typu wyjazdach wymaga od uczestników “dobrego poziomu wiedzy ogólnej, merytorycznego i praktycznego przygotowania, zainteresowania tematyką i specyfiką danego eventu” [Buczkowska 2009, s.100]. Dlatego też turysta czerpie z udziału w danej imprezie doznania nie tylko rekreacyjne i rozrywkowe, ale przede wszystkim udział - bierny bądź czynny - jest dla niego sposobem wzbogacenia wewnętrznego oraz poszerzenia swojej wiedzy z danego zakresu. Wg twórcy terminu event tourism, D. Getza, dla turysty sam “udział w eventach jest okazją do przeżycia doświadczenia społecznego, kulturalnego i rekreacyjnego, które wykracza poza [jego] codzienne doświadczenie”. [Getz].

Podsumowując rozważania na temat turystyki eventowej należy zauważyć, że wraz z systematycznie zwiększającą się liczbą imprez - tak w kraju jak i zagranicą - jej rozwój jest niezagrożony, a czerpie ona popularność i siłę przyciągania z efektu nadzwyczajności. Niestety oferta przedstawiana przez tour operatorów, póki co dość skromna, a na dodatek krótkotrwała i charakteryzuje się ograniczonym czasem trwania oraz brakiem elastyczności terminów, gdzie turysta musi dopasować się do terminu wyjazdu, a nie wskazuje dogodny dla siebie okres. Mimo takiego uniedogodnienia w krajach dobrze rozwiniętych jest to szybko rozwijająca się forma turystyki. Wraz z upływem lat zmieniały się eventy będące w centrum zainteresowania. W latach 70. turystyka eventowa koncentrowała się wokół wyjazdów teatralnych, w l. 90 - musicalowych, dziś raczej koncentruje się imprezach typu open air. Biorący w nich udział klient w większości jest dobrze wykształcony, zaś sama organizacja imprezy daje lokalnej społeczności spore szanse rozwoju ekonomicznego.

2. Festiwal na tle pozostałych eventów

Jedną z najpopularniejszych imprez, będących docelowym powodem wyjazdu eventowego jest festiwal. Tak jak trudno jest ustalić czym jest dokładnie event, tak nie jest łatwo sprecyzować czym tak na prawdę jest festiwal. Jednak powody, dla których tak się dzieje są odmienne. W przypadku eventu spowodowane jest to faktem krótkiej obecności w popularnej leksyce. W przypadku festiwalu problem jest odwrotny - słowo obecne w słownikach od wielu dziesiątek lat w swoim powszechnym znaczeniu zaczyna zatracać znaczenie. Spowodowane jest to nadużywaniem, często w użyciu intuicyjnym, lecz nie słownikowym. Wg definicji Kopalińskiego festiwal to “okresowa uroczystość, złożona z imprez (często także konkursów) artystycznych oraz spotkań, umożliwiających przybyłym z różnych stron uczestnikom nawiązanie kontaktów kulturalnych (niekiedy i politycznych).” [Kopaliński] Z kolei “Słownik języka polskiego” PWN podaje, że za festiwal uznaje się “1. (...) imprezę kulturalną, na której prezentuje się filmy, spektakle teatralny, piosenki itp., ocenia je i nagradza. 2. Festiwalem jakiejś osoby lub rzeczy nazywamy serię wydarzeń z nią związanych, tworzących wokół niej atmosferę pokazu lub święta” [SJP 2007, hasło: festiwal]. To drugie rozumienie, mimo, iż w słowniku podawane jest jako “określenie książkowe” dziś zdaje się wypierać i rozmywać pierwsze. Istnieje wiele różnych definicji festiwalu. W zależności od tego, o jakim rodzaju festiwalu mówimy - teatralnym, filmowym, muzycznym itd. - kolejne słowniki branżowe podają coraz bardziej zawężone definicje odnoszące jedynie do interesujących je dziedziny. Etymologicznie słowo to przywędrowało do języka polskiego z łaciny za pośrednictwem języka francuskiego, w którym oznacza “uroczystość muzyczną”, zaś w łacińskim oryginalne “festivus” oznaczał “żywy, radosny, wesoly; świąteczny”. Rys genealogiczny - wywodzący festiwal od uroczystości, święta - pobrzmiwa w charakterze oraz sposobie mówienia o festiwalu po dzień dzisiejszy. Niejednokrotnie w recenzjach - tak przeznaczonych dla odbiorcy masowego, jak i specjalistycznych - słowo “festiwal” np. teatralny, filmowy itd. jest zastępowane określeniem “święto” teatru, filmu itd.

Reasumując festiwal dziś - w znaczeniu powszechnym - ma być imprezą zorganizowaną, zawierającą cykl - przedstawień teatralnych, pokazów filmowych, muzycznych itd. - które są powiązane ze sobą tematycznie lub rodzajowo, ewentualnie

reprezentujących konkretny nurt w sztuce lub będący przeglądem najlepszych prezentacji danego gatunku czy twórczości określonego artysty. Może być imprezą prezentującą jedną lub wiele form sztuki. Może przyjmować formę konkursu bądź przeglądu. Charakteryzuje się poczuciem wyjątkowości, niezwykłości, a nawet odświętności zdarzenia - zarówno ze strony organizatorów, osób uczestniczących w jego realizacji oraz najwierniejszej publiczności. Może być cykliczny lub jednorazowy, zazwyczaj trwa przynajmniej dwa dni. Jak widać, w powszechnym odbiorze i rozumieniu festiwalu oba słownikowe znaczenia nachodzą na siebie tworząc podstawę do określania tym mianem imprez czy wydarzeń, które nie zawierają w swojej formie żadnych elementów prawdziwego festiwalu.

Żeby lepiej zrozumieć sens festiwalu oraz jego silną pozycję w sferze kulturalnej współczesnej kultury należy zderzyć to pojęcie z kilkoma innymi - pojęciami (zjawiskami) nawiązującymi do korzeni festiwalu, jak rytuał, obrzęd, święto czy karnawał, oraz pojęciami (zjawiskami) wśród których festiwal występuje dziś najczęściej, jak festyn, fiesta, impreza, parada, event.

2.1. Festiwal na tle pojęć o charakterze kulturotwórczym - kiedyś.

Jeśli spojrzeć na festiwal z perspektywy historycznej należy odnotować, że pierwsze imprezy posiadające wszystkie cechy tej formy pojawiają się w starożytnej Grecji w postaci świąt ku czci Dionizosa - tzw. Wielkich i Małych Dionizji. Jak zauważa Kocur, te pierwsze festiwale miały nierozzerwalny kontekst religijny [Kocur 2001]. Kolankiewicz posuwa się jeszcze dalej twierdząc, że festiwal w starożytnych Atenach był obrzędem. Uważa on, że granica pomiędzy teatrem a rytuałem polegała wówczas głównie na tym, "(...) w którym punkcie całego procesu następuje oczyszczenie. W obrzędzie teatralnym oczyszczenie (*katharsis*) jest (...) efektem końcowym oglądania widowiska, tym, co dokonuje się w widzu w wyniku całego procesu, kiedy on właśnie doznaje oczyszczenia uczuć litości i trwogi, uprzednio wzbudzonych. Natomiast w wypadku obrzędów misteryjnych (...) rytuał oczyszczenia (*katharmos*) przeprowadzany był na samym wstępie: wtajemniczany najpierw musiał zostać oczyszczony, aby następnie - w wyniku całego procesu - coś ujrzeć, doznać wizji końcowej". [Kolankiewicz 2008, s.99-100]

W swoich pracach poświęconych czasom starożytnym⁵ Kocur podkreśla, że w tamtych czasach⁶ nie istniał podział na sferę religijną i świecką w naszym rozumieniu. Wielu sytuacjom życiowym towarzyszyły konkretne rytuały i obrzędy, mające motywować i umożliwiać zajście konkretnych sytuacji - tak w życiu prywatnym (np. obrzęd zaślubin), jak i publicznym (np. używanie wróżb do podejmowania decyzji politycznych). Jak zauważa badający kulturę starożytnego Rzymu Kowalski, rytuały religijne oraz widowiska teatralne tamtego okresu - które de facto sprowadzały się do cykli świątecznych/ festiwalowych - "(...) posługiwały się podobnymi formami przekazu, na które składały się: słowo, gest, mimika, muzyka, taniec, kostiumy itd. Także forma, czas, organizacja i sposoby przedstawień teatralnych, jak lokalizacja miejsc ich wystawiania ściśle łączyły się z elementami religijnymi" [Kowalski 2008, s.107]

Za znawcami antyku więc należy powtórzyć, że festiwal wywodzi się z rytualnych form obrzędów religijnych. Te dwie formy - obrzęd i rytuał niegdyś były ze sobą utożsamiane, dziś tłumaczy się je jako dwa osobne zjawiska. Wg „Słownika etnologicznego” pod red. Staszczaka i Bednarskiego obrzędem jest indywidualne lub zbiorowe działanie podejmowane publicznie i uroczyście, bardziej z racji ich sensu pośredniego (dla mobilizującej lub obronnej ekspresji integracji grupy) niż bezpośredniego (dla praktycznych rezultatów), ale również zwłaszcza z uwagi na ich charakter niemimetyczny. Co za tym idzie obrzęd zawsze będzie

⁵ obok „Teatru antycznej Grecji” powstał tom „We władzy teatru. Aktorzy i widzowie w antycznym Rzymie”, Wrocław 2005.

⁶ W tamtych czasach ale także w okresach późniejszych, na terenach znajdujących się pod wpływami kultury hellenistycznej oraz pod panowaniem Rzymskim.

odnosi się do pojęć mistycznych, czego nie należy utożsamiać ze zinstytucjonalizowaną magią lub religią; jest wyrazem stosunków społecznych, ale jego celem jest przede wszystkim integracja grupy, która może się też dokonywać bez zmiany ról społecznych; może mieć charakter pozytywny lub negatywny. [Staszczak, Bednarski 1987, „obrzęd”] Za Durhaimem z kolei należałoby dodać, że obrzęd jest zawsze w jakimś stopniu rozwinięciem obyczaju⁷, ponieważ wiąże się z przekonaniem, że tak należy postępować. Nie jest on wykonywany bezrefleksyjnie lecz jest podporządkowaniem się społecznym normom. [Durhaime 1990] Wg Buchowskiego obrzęd jest kategorią nadrzędną i dzieli się na rytuał i ceremonie. [Buchowski 1993]

W cytowanym już słowniku za rytuał z kolei uznaje się rodzaj obrzędu dotyczącego dziedzin życia uznawanych w danej społeczności za bardzo ważne (często wierzeń religijnych) i dlatego realizowanych formalnie w bardzo ściśle określony sposób. Cechami niezbywalnymi rytuału byłyby więc: charakter performatywny; symboliczny charakter czynności rytualnych; ściśle określony sposób jego przebiegu; dotykanie spraw ważnych w danej kulturze i społeczności, lub nadawanie takiego statusu tym sprawom; społeczny charakter, gdyż działanie staje się rytuałem w wyniku społecznej akceptacji i standaryzacji, po przyjęciu religii, magii lub innego społeczno-kulturowego odniesienia, w stosunku do którego zawsze pragnie dany stan rzeczy bądź zmienić, bądź utrwalić.

Badacze czasów starożytnych często spierają się czy widomą granicą pomiędzy teatrem antycznym a obrzędami nie jest sama obecność widzów. Dla wielu, m.in. dla Osińskiego „(...) obecność choćby jednego widza właśnie przeistacza rytuał w teatr i nadaje mu charakter widowiska, czyli degradowuje i degeneruje rytuał” [Osiński 2003, s.417]. Inni, jak Kolankiewicz zauważają, że o tyle, o ile obrzędy endoetniczne nie zakładały, a praktyce nie tolerowały obecności widza, jako że przy tego typu obrzędach należało być wtajemniczonym, by móc przeżyć wizję, by dostąpić bycia wypełnionym bogami, o tyle obrzędy religii i kultur zakładających pozyskiwanie zwolenników spoza swojej grupy społecznej, były jak najbardziej dostępne [Kolankiewicz 2008, s.100-101]. Dodatkowo Kocur zwraca uwagę na to, że Grecy rozwinęli dwie odmienne praktyki religijne w formie rytuałów eufemicznych⁸ (zwracających się do bogów) oraz ajschrologicznych⁹ (demonstrujących obecność bogów). Te pierwsze byłyby więc ściśle kontrolowane o bardzo ograniczonym wachlarzu dopuszczalnych zachowań, mogące odbywać się na ściśle wydzielonym terenie, podczas gdy te drugie znosiły granice społeczne, były rozbuchane i wulgarne w swojej oprawie plastycznej, wychodziły poza święty teren często rozlewając się po całym mieście. Rozważając festiwal z takim zapleczem nie trudno odnaleźć w nim echa święta czy karnawału.

Słowo święto, podobnie jak festiwal, często jest dziś używane intuicyjnie. Warto więc wrócić do autorytetów. Można odwołać się do przewrotnej definicji Heersa, który określa je jako “(...) odbicie cywilizacji, symbol, nośnik mitów i legend [które] nie daje się łatwo schwytać w sieć poznania”, a na dodatek “nigdy nie oddziela się od kontekstu społecznego, w którym ono powstaje i wyznacza mu jego żywotne kształty i koloryty” [Heers 1995, s.7, 15]. Lepiej jednak zadać sobie trud i odnaleźć definicje bardziej w tonie serio. I tak w “Słowniku Języka Polskiego” czytamy, że święto” to “dzień zwykle wolny od pary, obchodzony uroczystością ze względów kulturowych lub państwowych” [SJP 1966], a innym “Słowniku...”

⁷ gdzie obyczaj rozumiemy jako ustalony typ postępowania, który umożliwia płynne nawiązywanie kontaktów międzyludzkich, informuje o społecznym statusie wykonawcy, oznajmia nastawienie emocjonalne lub jego brak. Wśród obyczajów wyróżniamy obyczaje świąteczne, które komunikują związki z siłami nadprzyrodzonymi, respektowanie wartości magicznych bądź religijnych. Do obyczajów świątecznych zaliczamy rytuały, obrzędy, ceremonie oraz uroczystości. Za: Jan Grad „Obyczaj a moralność. Próba metodologicznego uporządkowania badań dotychczasowych” Poznań 1993, s. 15-17.

⁸ Od słowa „eufemia”, które w starożytnej grece oznaczało mowę pomyślną, powstrzymywanie się od języka złowróbnego, a wręcz świętą ciszę.

⁹ Od słowa „aischrologia” oznaczające wulgarny język, obsceniczność, obelgi, wulgaryzmy.

Linde'go "dzień, który się uroczyste obchodzi, święci, osobliwie dla pamiątki jakiego świętego" [SJP 1951]. Za Durkheim'em należy uzupełnić, że święto stanowi kwintesencję realizacji sacrum, konstytuuje i legitymuje je czasoprzestrzenie, a dodatkowo wymaga szczególnej organizacji, tzw. koncentracji działań światopoglądowo-obyczajowych. Święto ma więc swój wymiar temporalny, tzn. wyróżniany społecznie czas stanowiący przerwę w codziennych czynnościach; aksjologiczny, tzn. musi być aprobowany w wyróżnionych wartościach światopoglądowych; społeczny, tzn. wspólny dla społeczności czasem i formą celebracji, niekiedy zakłada wspólne świętowanie oraz ludyczny, tzn. czas zabaw, radowania się.

Karnawał, jak wszystkie stare i pojemne kategorie, nie ma jednej powszechnie używanej definicji. Dudzik zwraca uwagę, że współtworzą go elementy "trojakiemu rodzaju: ludyczne, widowiskowe i świąteczne" [Dudzik 2005, s.102]. Wg Kosińskiego karnawał charakteryzuje się czasowym zniesieniem norm i zakazów, zanegowaniem porządku społecznego i odwróceniem hierarchii [Kosiński 2007]. Jego obchody - co warto odnotować, stanowiące świecki obraz świata i afirmację doczesności - przynajmniej historycznie, miały silnie teatralny aspekt, powszechnie używano masek, parodystycznie odgrywano role społeczne i karykaturalnie przedstawiano rzeczywistość [Grad 1993]. Na co jeszcze zwraca uwagę Kosiński to fakt, że przed powstaniem teatru zawodowego był okresem szczególnej aktywności wędrownych aktorów, muzyków, sztukmistrzów. U Kopalińskiego z kolei napotykaemy etymologię słowa powołującą się na włoskie określenie „carne vale”, które oznaczać ma „pożegnanie mięsa” i łac. „carrus navalis” oznaczające wóz w kształcie okrętu, uczestniczący w procesjach świątecznych ku czci Dionizosa i Izidy [Kopaliński]

Jak widać więc z przedstawionej argumentacji, festiwal który kształtował się wraz z kształtowaniem się ogólnych zrębów kultury zachodniej może wywodzić się od obrzędowych form rytualnych, zachowując przy tym pewne cechy dystynktywne święta (ze szczególnym uwzględnieniem krótkotrwałego i intensywnego przeżywania oraz niezwykłości zdarzeń, choć przy założeniu stosunkowo niewielkiej grupy odbiorców, a nie, jak to ma się w przypadku święta, powszechnego radowania się) oraz karnawału (ze szczególnym uwzględnieniem, znowu, krótkotrwałego i intensywnego przeżycia, a także hierarchizacji i teatralizacji formy oraz co najmniej dwóch podstawowych komponentów twórczych - widowiskowego oraz świątecznego, a niekiedy także - ludycznego). Zestawienie festiwalu z omówionymi powyżej kategoriami daje nam wyobrażenie o jego genezie oraz sposobach jego historycznego kształtowania się.

2.2 Festiwal na tle pojęć o charakterze kulturotwórczym - i dziś.

Tak jak w przeszłości zjawisko festiwalu zostało skonstruowane i osadzone w kulturze świata cywilizacji zachodnioeuropejskiej, tak też w kolejnych stuleciach przekształciło się do współczesnej mu formy. Obecnie, na arenie rozrywek kultury popularnej, festiwal musi walczyć o popularność z festynami, fiestami, paradami, imprezami oraz eventami¹⁰. Formy stosunkowo do siebie podobne, a jednak różne.

Za festyn uważa się zabawę, mającą najczęściej charakter imprezy ogrodowej lub ludowej. Jest to uroczystość, bal; ewentualnie bankiet, uczta, biesiada. Etymologicznie wywodzi się z francuskiego "feston" oznaczającego feston¹¹ i "festin" znaczące "biesiada" od łac. fes tum "święto". [Kopaliński] W powszechnym rozumieniu festyn często kojarzony jest także z jarmarkiem.

Za paradę uznaje się z kolei "uroczystą, widowiskową ceremonię przemarszu uczestników imprezy ulicami miasta, w którym się ona odbywa" [Buczowska 2009]. Parada

¹⁰ dwie ostatnie: patrz rozdział 1.1 niniejszej pracy.

¹¹ czyli zwieszająca się malowniczo girlanda z kwiatów, zieleni, owoców, wstęg; ornament, motyw dekoracyjny, płaskorzeźba, w kształcie półwieńca z roślin [Kopaliński]

stanowić może niezależną imprezę bądź element składowy innej większej formy, takiej jak karnawał, festiwal, fiesta itd.

Ostatnia forma obchodów, fiesta, wydaje się być w tym porządku trochę nie potrzebna. Znowu, jeśli posłużyć by się tu wyłącznie oryginalną definicją słownikową języka hiszpańskiego okazałoby się, że podstawowe znaczenia słowa fiesta to jedynie "1. Spotkanie osób w celach rozrywkowych lub aby uczcić jakąś okazję 2. Dzień wolny od pracy z powodu obchodów religijnych lub świeckich"¹². W krajach Ameryki Łacińskiej oraz Hiszpanii fiesta oznacza także festiwal oraz wszelkie formy świętowania jakiegokolwiek wydarzenia, aż po walki byków. W tym świetle dziwi więc coraz powszechniejsze w języku polskim używanie tego określenia jako osobnej formy zabawy czy świętowania, szczególnie, iż jest to określenie częściej używane przez teoretyków dziedzin związanych np. z turystyką, niż słyszalne na ulicy. Można więc odnieść wrażenie, że naukowcy pewnych dyscyplin próbują przemycić je, na dodatek w zmienionym znaczeniu, na przekór ogółowi społeczeństwa, pozostającego obojętne w stosunku do tego określenia. Wydaje się, że niechlubny w tym udział mieli autorzy przewodnika *Wielkie festy Europy* [Sawala... 2005], gdzie zdefiniowano je jako "imprezy etnokulturowe o charakterze historycznym, ludowym bądź religijnym", co jest zaprzeczeniem oficjalnej definicji tego słowa podawanej przez "Słownik języka polskiego", w którym czytamy, że fiesta to "w Hiszpanii i krajach Ameryki Łacińskiej zabawa organizowana najczęściej pod gołym niebem, często z okazji jakiegoś święta np. religijnego" [SJP 2007]

Na koniec tych rozważań należałoby jeszcze zestawić festiwal z eventem. Jeśli konsekwentnie przyjąć by używanie szerokiego znaczenia słowa event (jako imprezy, czyli wydarzenia zorganizowanego w różnych celach, np. rozrywkowych lub charytatywnych - o charakterze widowiskowym, koncertowym, sportowym itd. lub spotkaniem towarzyskim, które jest pojemniejszy treściowo aniżeli słowa wydarzenie, czy impreza, ze względu na rozmiar i oprawę medialną eventów, wykorzystanie najnowszych technik multimedialnych oraz popularność na całym świecie) to festiwal (rozumiany jako impreza zorganizowana, zawierająca cykl - przedstawień teatralnych, pokazów filmowych, muzycznych itd. - powiązanych ze sobą tematycznie lub rodzajowo, ewentualnie reprezentujących konkretny nurt w sztuce lub będący przeglądem najlepszych przykładów danego gatunku sztuki czy twórczości określonego artysty) należy rozumieć jako jedną z możliwych form eventu. Jeśliby jednak dostosować używanie określenia „festiwal”¹³ do tego, jak jest ono dziś kreowane przez menagerów kultury i event menagerów (tzn. nazywanie tak jakiegokolwiek imprezy z założenia o przeznaczeniu dla odbiorcy kultury masowej) należałoby by praktycznie postawić między eventem a festiwalem znak równości. W tej pracy jednak będę kontynuowała używanie słowa festiwal jako jednej z form współczesnego wydarzenia, czyli eventu.

3. Festiwal jako cel destynacji turystyki eventowej w Polsce.

Każdego dnia na świecie odbywają się niezliczone ilości imprez kulturalnych, w tym festiwali właśnie. Nie można ich policzyć w skali Polski, a co dopiero globalnej. Jednych festiwali teatralnych w kraju organizuje się rocznie ok. 250¹⁴, więc szacunkowo można by przyjąć że dla wszystkich imprez - filmowych, muzycznych, literackich i multimedialnych - liczba ta wahałaby się w okolicach 1000, a gdybyśmy chcieli skatalogować wszystkie imprezy odbywające się w Polsce pod hasłem „festiwal” lub „festival” otrzymalibyśmy rocznie kilka tysięcy. W niniejszej pracy zostaną omówione reprezentatywne imprezy dla poszczególnych typów festiwalu - teatralnego, muzycznego, filmowego, literackiego,

¹² „fiesta 1. Reunion de personas para divertirse o para celebrar algun acontecimiento. 2. Dia en que no se trabaja por celebrarse alguna conmemoracion religiosa o civil,., (tłum. moje) [CLAVE]

¹³ zazwyczaj wówczas w pisowni anglojęzycznej „fetival”

¹⁴ dane te są oparte na tabeli imprez zarejestrowanych na portalu www.e-teatr.pl (data dostępu: 17.12.2009)

multimedialnego oraz problemy związane ze sztukami wizualnymi - na przykładzie popularnych imprez generujących ruch turystyczny.

3.1. Festiwale teatralne

Festiwale teatralne, czyli imprezy skupiające cykl przedstawień teatralnych lub innych wystąpień aktorskich (z ewentualnym towarzyszeniem innych dziedzin kultury, a czasami także nauki), które są powiązane ze sobą tematycznie lub rodzajowo, ewentualnie będąc przeglądem najlepszych spektakli czy twórczości określonego artysty. Mogą przyjmować formę konkursu bądź przeglądu. Mogą odbywać się cyklicznie (znakomita większość) lub jednorazowo (jedną edycję mają zazwyczaj przeglądy zogniskowane na osobie autora), zazwyczaj trwa przynajmniej dwa dni. Tak, jak teatr gatunkowo nie jest jednolity, tak i imprezy festiwalowe są różne - zaczynając od podziału ich teatralne, operowe, teatru tańca i ruchu, teatru animacji, teatru pozainstytucjonalnego i innych, a skończywszy na podziale na podmiot, przedmiot i adresata imprezy - aktora, reżysera, teatru szkolnego; słowa, recytatorski czy dramaturgiczny; dzieci, młodzieży oraz dla dorosłych. Choć można by wprowadzić kilka lub kilkanaście równoległych w stosunku do siebie typologii.

Imprezami skupiającym największe zainteresowanie publiczności, nie tylko tej zakochanej w teatrze na co dzień, ale także tych, którzy po prostu lubią gdy się coś dzieje, są festiwale teatru ulicznego. Koronnym przykładem może tu być Międzynarodowy Festiwal Teatrów Ulicznych w Jeleniej Górze¹⁵. Impreza organizowana od prawie 30 lat na początku sierpnia jest doskonale znana tak artystom teatrów ulicznych z całego świata, miłośnikom teatru jak i mieszkańcom regionu oraz turystom licznie przybywającym w tym czasie do miasta. W ciągu trzech festiwalowych dni na ulicach i placach Jeleniej Góry można podziwiać aktorów, szrudlarzy, kuglarzy, akrobatów i wszelkich innych artystów sztuki ulicznej. Na ulicach panuje feeria kolorów oraz kakofonia muzyki i języków, bowiem występujący tam artyści legitymują się paszportami z całego świata. W czasie ostatniej edycji - obok polskich grup gościli artyści z Rosji, Ukrainy, Hiszpanii, Włoch czy Belgii. Na spektakle przychodzą wszyscy, którzy akurat znajdują się w pobliżu. Wszyscy badacze - nie tylko ci, którzy piszą nt Międzynarodowego Festiwalu Teatru Ulicznego w Jeleniej Górze ale ogólnie ci, którzy zajmują się teatrem ulicznym - podkreślają, że są to imprezy o niezwykle pozytywnym przekazie, charakterze odświętności, zarażające pozytywną energią, uśmiechem i chęcią działania.

W analizie percepcji innego festiwalu teatrów ulicznych - poznańskiej Małty Tyszka podkreśla, że plenerowe spotkania z teatrem tworzą okazję do odświętnego bycia razem w dużej grupie. Publiczność festiwalowa jest bardzo tłumna, można wyczuć w niej potrzebę bycia razem i wspólnego uczestnictwa. Ludzie gromadzą się tłumnie z własnej woli, festiwal jest tutaj jak święto, które pomaga w stopniowej regulacji nawyków bycia razem – łagodzi obyczaje, kształtuje wzorce zachowań uprzejmych lub neutralnych, uczy cierpliwości i wyrozumiałości, odzwyczajają od agresji. Dlatego twórcy festiwali odchodzą od instytucjonalnego modelu kultury, naruszając granice między sztuką a rzeczywistością. Odejście od tradycyjnej przestrzeni sztuki stanowi zazwyczaj otwartą manifestację chęci odnowienia skostniałych więzi społecznych, jest rodzajem rewolucji, karnawałowego wyzwania wobec tradycyjnego porządku świata. [Tyszka 1998]

Obok imprez otwartych mamy także festiwale zamknięte w salach teatralnych. Dobrym przykładem świetnie funkcjonującego w dziedzinie kultury, ale także jako atrakcja turystyczna - jest Międzynarodowy Festiwal Teatralny Dialog we Wrocławiu. Impreza, mimo iż jest organizowana co dwa lata, jednak zdążyła już wyrobić sobie w świecie teatralnym opinię jednej z najbardziej twórczych i wpływowych imprez w Europie. W czasie przeglądu

¹⁵ więcej informacji na <http://www.teatrnorwida.pl/> oraz <http://www.e-teatr.pl/pl/festiwale/81.html> (data dostępu: 17.12.2009)

nie przyznaj się żadnych nagród, sam udział w Dialogu jest traktowany jako wyróżnienie. Zapraszane spektakle należą do różnych obszarów teatru - klasycznego i współczesnego, tego z przestrzeni teatralnych oraz tego z przestrzeniach niekoniecznie kojarzących się ze sztuką teatru. Dodatkowo realizowane są przez różne ośrodki artystyczne, profesjonalne oraz eksperymentalne. Jak deklarują jego twórcy, celem festiwalu jest konfrontacja najciekawszych wydarzeń teatru polskiego z najważniejszymi produkcjami europejskimi tego samego okresu. Spektaklom towarzyszą prezentacje, sprzedaż publikacji – książek, albumów i prasy teatralnej z kraju, a bywa także że i z zagranicy, przegląd filmów artystów korespondujących z myślą przewodnią festiwalu czy na temat Wrocławia, wystawy, warsztaty dla młodych krytyków, przedstawienia zamiejscowe prezentowane jako promocja lokalnego ośrodka artystycznego lub konkretnego twórcy, spotkania z artystami oraz teoretykami kultury. Codzienne odbywają się dyskusje poświęcone spektaklom dnia poprzedniego, a imprezę wieńczy finałowy międzynarodowy panel poświęcony podsumowaniu oraz analizie zjawisk i torów rozwoju współczesnego teatru w kontekście obejrzanych przedstawień. Impreza, która z założenia jest adresowana do dobrze pojętego świata teatralnego stała się dziś jedną z najważniejszych imprez teatralnych Europy, na którą we Wrocławiu czeka się z niecierpliwością - nie tylko ze względu na ciekawe propozycje artystyczne ale także z powodu atmosfery święta i wzmożonej ilości nietuzinkowych gości [Ratkowska 2009e]¹⁶.

3.2 Festiwale muzyczne

Festiwale muzyczne to imprezy zawierająca cykl pokazów muzycznych powiązane ze sobą tematycznie lub rodzajowo, ewentualnie reprezentujących konkretny nurt lub będących przeglądem twórczości określonego artysty. Mogą przyjmować formę konkursu bądź przeglądu, być cykliczne lub jednorazowe, zazwyczaj trwają przynajmniej dwa dni. Podobnie jak to się dzieje w przypadku festiwalu teatralnych tak i imprezy muzyczne nie tworzą monolitycznej grupy. Można by podzielić je ogólnie na imprezy związane z muzyką klasyczną oraz współczesną, ale istnieją także bardziej szczegółowe klasyfikacje wyróżniające festiwale muzyki alternatywnej, bluesowe, chóralnej, muzyki country, dziecięcej, elektronicznej, folkowe, jazzowe, operowe, poezji śpiewanej, pop, muzyki poważnej, reggae, muzyki religijnej, rockowej, szantowe, techno i wiele innych¹⁷. Naturalnie praktycznie każda z tych grup może dzielić się dalej na różne rodzaje.

Największą rzeszę publiczności, podobnie jak ma to miejsce w przypadku festiwalu teatralnych, przyciągają wielkie imprezy plenerowe, takie jak Przystanek Woodstock czy Coce Live Festiwal w Krakowie, chociaż festiwale muzyki poważnej, np. Warszawski Festiwal Chopinowski czy Vratislawia Cnatas, potrafią zgromadzić niemałą liczbę entuzjastów. Największym festiwalem plenerowym organizowanym w Polsce jest bezsprzecznie odbywający się od ośmiu lat Gdyński Heineken Open'er Festiwal. W ostatnich trzydniowych edycjach wzięło udział ok. 100 artystów, których słuchał ponad 30-tysięczny tłum. Bardzo dobrze dobierani są artyści – nie tylko w każdorocznej edycji, ale także na każdy wieczór. Od 2008 roku koncerty dzieli się na kilka scen – kategorii, np. Main Stage dla najważniejszych artystów, World Stage – dla artystów zagranicznych, Young Talents – dla młodych grup, Beat Stage – dla muzyki klubowej czy Alter Spece oddane artystom i ich realizacjom głównie pozamuzycznym. O tym, kto w danym roku będzie koncertował w Gdyni wie cała Polska, a w czasie trwania festiwalu wszystkie media żyją jego muzyką. Ostatnie edycje relacjonują dziennikarze reprezentujący blisko 400 różnych redakcji – prasowych, radiowych, telewizyjnych oraz internetowych. Wartym podkreślenia jest fakt, że od lat impreza zbiera prestiżowe nagrody przyznawane głównie przez przedstawicieli mediów oraz publiczność, ale nie tylko np. w l. 2005, 2006 i 2007 Heineken Open'er Festival otrzymał wyróżnienia „Gazety

¹⁶ więcej informacji nt imprezy na <http://www.dialogfestival.pl/splash.html>, oraz <http://www.e-teatr.pl/pl/festiwale/237.html> (data dostępu: 17.12.2009)

¹⁷ jest to spis alfabetyczny bazujący na spisie zawartym w [Buczowska 2009, s. 110-113]

Wyborczej” – Sztorm Roku, „Machinę” – Machiner (2006), „Aktivist” - Nocne Marki (2005, 2006), Empik – As Empiku (2006) czy radiową Trójkę jako Wydarzenie Roku 2007 w kategorii kultura. Impreza otrzymała także Pierwszą Nagrodę w kategorii Impreza w ramach konkursu na najlepszą promocję turystyki województwa pomorskiego w 2007 roku. [Ratkowska 2008]¹⁸

Jakby na drugim biegunie znajduje się uwielbiany przez koneserów Międzynarodowy Festiwal Chopinowski w Dusznikach Zdroju. Impreza w porównaniu z Open’erem jest kameralna - w tzw. Dworku Chopina, gdzie odbywają się koncerty, jest miejsce dla 100 słuchaczy, a w okalającym go parku dla kolejnych ok. 2000. W czasie 62 edycji w Dusznikach koncertowali wybitni pianiści. Niejednokrotnie było to dla nich pierwsze spotkanie z naszym krajem, które owocowało później licznymi zaproszeniami do największych sal muzycznych Polski. Artyści grają przez jeden sierpniowy tydzień dla melomanów, krytyków i miłośników muzyki fortepianowej, przyjeżdżających tu specjalnie dla nich, ale także dla kuracjuszy uzdrowiska, dla których festiwal jest atrakcją umilającą im pobyt w sanatorium. Koncerty fortepianowe odbywają się dwa razy dziennie - popołudniu i wieczorem, a raz w trakcie trwania imprezy organizuje się także nocne Nocturny, kiedy to prezentują się wszyscy pianiści. Tym, co wielu w zachwyca w dusznickim festiwalu jest dobór zaproszonych wykonawców, dzięki któremu obok uznanych sław występują debiutanci. Jest to jedna z niewielu imprez na świecie, dająca możliwość doskonalenia swoich umiejętności u boku wielkich mistrzów. Od 2001 roku sześciuosobowa grupa polskiej młodzieży dostaje możliwość uczestniczenia w tzw. Kursach Mistrzowskich, czyli w zajęciach prowadzonych przez wybitnych pedagogów, którzy przygotowywali laureatów najwyższych nagród największych konkursów pianistycznych. Wszyscy - artyści, uczestnicy kursów, zaproszeni goście, krytycy i publiczność - zgodnie podkreślają niezwykłą atmosferę imprezy oraz fakt, że event o tak wysokim poziomie artystycznym odbywa się na prowincji. Przyjeżdżających tu z całego świata artystów i krytyków zachwyca rodzinny klimat, brak wielkomiejskiej pompy i sztywności towarzyszącej większości tak prestiżowych wydarzeń. Chwalą sobie możliwość nawiązania bezpośredniego kontaktu, wspólne spacerowanie po parku lub po górskich szlakach turystycznych oraz długie rozmowy [Ratkowska 2009d]¹⁹.

3.3 Festiwale filmowe

Festiwal filmowy jest imprezą zawierającą cykl pokazów filmowych, powiązanych ze sobą tematycznie lub rodzajowo, ewentualnie reprezentujących konkretny nurt w sztuce lub będący przeglądem najlepszych filmów czy twórczości określonego artysty. Może przyjmować formę konkursu bądź przeglądu. Może być cykliczny lub jednorazowy, zazwyczaj trwa przynajmniej dwa dni. W porównaniu z omówionymi powyżej festiwalami teatralnymi czy muzycznymi filmowe wydają się bardziej monolityczne, choć i tu króluje spora różnorodności. Mamy więc przeglądy filmów skoncentrowanych wokół jakiegoś konkretnego tematu - gatunku, artysty, rodzaju publiczności (np. Gliwicki Offowy Festiwal Filmowy GOFR w Gliwicach, Międzynarodowy Festiwal Filmów dla Dzieci i Młodzieży „Ale kino” w Poznaniu czy organizowane w kinach przeglądy, np. Kino Davida Lyncha), prezentacjami kina z konkretnej epoki (jeśli chodzi o imprezy cykliczne są to festiwale podsumowujące osiągnięcia każdego kolejnego roku np. Festiwal Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni, z rzadka można spotkać festiwale filmu innych czasów np. Festiwal Niemego Kina w Warszawie) lub poświęcone konkretnemu obszarowi geograficznemu (w tym festiwale kina polskiego, europejskiego, ogólnoswiatowego, hiszpańskiego, estońskiego, amerykańskiego łącińskiego itd.). Zdarzają się także imprezy traktujące jednego z twórców kina jako podmiot - np. Camerimage Film Festiwal w Łodzi.

¹⁸ więcej informacji na teatr imprezy na www.opener.pl

¹⁹ więcej na temat imprezy na www.chopin.festival.pl

Do najbardziej urokliwych - tak ze względu na miejsce organizacji, jak i klimat imprezy - jest festiwal filmowych w kraju należy zaliczyć Łagowskie Lato Filmowe. Czarowi Łagowa już w 1969 roku ulegli polscy filmowcy powołując w nim do istnienia Ogólnopolski Festiwal Filmowy – Lubuskie Lato Filmowe. Szczęście i nieszczęście tej imprezy polegało na tym, że pięć lat później ufundowano Festiwal Polskich Filmów Fabularnych w Gdańsku, który następnie przeniósł się do Gdyni, zaś partia oraz większość artystów zapomniała o Łagowie. Trójmiejska impreza wziął na siebie przywilej i obowiązek bycia tym oficjalnym, ale także - co w tamtych czasach było nieuniknione – kontrolowanym przez PZPR. Dzięki temu festiwal w Łagowie, od początku niesforny i niewygodny dla partii, gdyż przyjeżdżający tu artyści dyskutowali w twórczej, ale łatwo wymykającej się spod kontroli atmosferze, zepchnięty na bok, długie lata przetrwał takim, jakim go stworzono. Wraz z transformacją polityczną w 1990 roku organizatorzy festiwalu przekształcili nieco jego formułę zamieniając „ogólnopolski” na „międzynarodowy”. Owa „międzynarodowość” oznacza tutaj festiwal kina Europy postkomunistycznej. Większość filmów czeskich, słowackich, węgierskich, rosyjskich, ukraińskich, litewskich, łotewskich, austriackich, estońskich, czy nawet niemieckich, które potem trafiają na duże i małe ekrany swoją polską prapremierę miało właśnie w czasie Lubuskiego Lata Filmowego. Żeby uatrakcyjnić przegląd, wszystkie zaproszone filmy pełnometrażowe stają do konkursu o Grand Prix, czyli Złote Grono, a także Srebrne i Brązowe oraz nagrody specjalne. Jednak ci, którzy przyjeżdżają do Łagowa w pierwszej kolejności myślą o spotkaniu, seminariach i dyskusjach. W kawiarni festiwalowej codziennie odbywają się dyskusje na tematy związane z kulturą i historią najnowszą, życiem społecznym i politycznym. Rzadko kończą się one w określonym przez organizatorów czasie i zazwyczaj daleko wykraczają poza materiał filmowy, którego dotyczą. Dlatego do Łagowa przyjeżdżają twórcy i filmoznawcy, wymagający od kina czegoś więcej niż prostej rozrywki. Pewnie też dlatego tak trudno tu spotkać gwiazdki z pierwszych stron gazet. Atrakcją dla wcale nie małego grona fanów są autorzy filmów, którzy zamiast autografów rozdają tutaj tematy do przemyśleń. Przyjeżdżają także goście z zagranicy, współautorzy filmów, przedstawiciele klubów filmowych oraz studenci z wydziałów filmoznawstwa. Z niekłamana satysfakcją muszą odnotować, że po rocznej przerwie w wakacje 2009 Lubuskie Lato Filmowe powróciło do Łagowa i niech już Tam zostanie. [Ratkowska 2009a]²⁰

Innym niezwykłym, choć dużo bardziej komercyjnym przeglądem jest Międzynarodowy Festiwal Sztuki Autorów Zdjęć Filmowych Plus CAMERIMAGE organizowany od 17 lat w Łodzi. Jest to impreza uznawana za najlepszy festiwal filmowy w kraju, gromadzący wybitnych twórców kina z całego świata oraz ok. 40 tysięcy fanów! Początkowo, w ciągu pięciu dni można było obejrzeć w ramach konkursu około 20 filmów oraz podyskutować z ich twórcami. Dziś festiwal trwa osiem dni, a filmów – we wszystkich cyklach łącznie – wyświetla się blisko 150! Program w kolejnych edycjach był poszerzany o kolejne cykle, np. przegląd nowych filmów z różnych zakątków świata czy, towarzyszący imprezie od 1997 roku cykl Etiudy Studenckie, który od 1998 roku przybrał postać konkursu. To głównie na tę odsłonę festiwalu przyjeżdżają przedstawiciele szkół filmowych z całego świata, około tysiąca studentów, którzy chcą zaistnieć obok mistrzów. Oprócz nich w czasie CAMERIMAGE organizuje się także wystawy malarskie i fotograficzne, koncerty - często korespondujące z którymś z nurtów edycji czy warsztaty prowadzone przez wielkich mistrzów dla młodych twórców lub dopiero studentów. W czasie spotkań słuchacze mogą posłuchać na temat wielu zagadnień, tak teoretycznych, jak i praktycznych. Gdy lista sponsorów się wydłużyła, zaczęli oni także użyczać sprzętu na zajęcia – i tak dziś można zapisać się na coraz liczniejsze warsztaty nie tylko z wybitnym artystą ale także z doskonałym sprzętem światowych marek. Organizatorzy festiwalu wydają także albumy poświęcone twórcom, a czasami nawet książki biograficzne. Camerimage to również czas Międzynarodowego Zgromadzenia Operatorów Filmowych, którzy skupiają się na dyskusji

²⁰ więcej na temat imprezy na <http://www.llf.pl>

poświęconej ciężkim warunkom pracy i bezpieczeństwu socjalnemu operatora czy prawa autorskiego. Zarówno ceremonia otwarcia jak i zamknięcia musi być adekwatna do wydarzenia. I tak artystom filmowym prezentują się artyści teatralni – Leszek Mądzik i jego Scena Plastyczna KUL, Janusz Józefowicz i jego Teatr Buffo – lub prezentowane im są europejskie prapremiery nowych realizacji kinematograficznych albo koncerty muzyczne. Okazyjnie w czasie otwarcie wręczane są także nagrody honorowe, szczególnie dla twórców i współtwórców samego festiwalu. W czasie gali pożegnalnej tradycyjnie wręcza się pozostałe nagrody - których obecnie jest kilkanaście, a praktycznie co roku jest ich jeszcze więcej. Najbardziej prestiżowe, przyznawane od samego początku przez sześciuosobowe, międzynarodowe jury, to tzw. Złota Żaba, czyli nagroda dla najlepszego operatora roku, przyznawanej za konkretny film oraz Złota Żaba za Całokształt Twórczości. O Camerimage trudno nie mówić dobrze, jest to chyba najbardziej rozpoznawalna polska impreza cykliczna [Ratkowska 2009b]²¹.

3.4 Festiwale literackie

Festiwal literacki jest imprezą zawierającą cykl prezentacji literackich²² powiązane ze sobą tematycznie lub rodzajowo, ewentualnie reprezentujących konkretny nurt w sztuce lub będący przeglądem najlepszych dzieł bądź wydawnictw czy twórczości określonego artysty. Może przyjmować formę konkursu lub przeglądu. Może być cykliczny bądź jednorazowy, zazwyczaj trwa przynajmniej dwa dni. W przypadku festiwali literackich często może zajść pomyłka z inną formą - targami książki. O tyle o ile targów książki jest wiele, praktycznie każde miasto uniwersyteckie organizuje przynajmniej jedną także imprezę rocznie, tak festiwale - choć z roku na rok jest ich coraz więcej, wciąż nie są aż tak powszechne. Główną różnicą pomiędzy festiwalem a targami jest rozłożenie proporcji pomiędzy promocją i sprzedażą książek, a spotkaniami z autorami i imprezami towarzyszącymi. Najlepiej różnicę tę prześledzić na przykładzie.

Jesienią we Wrocławiu organizuje się dwie imprezy literackie - Festiwal Kryminalny Wrocław oraz targi książki - Włocławskie Promocje Dobrych Książek. W trakcie festiwalu najważniejsze są dokonania literatury, w tym konkretnym przypadku - Festiwalu Kryminalnego - w jednym z jej najpoczytniejszych gatunków. W czasie trwania imprezy odbywają się spotkania z twórcami - tak z polski, jak i z zagranicy oraz panele dyskusyjne z ich udziałem poświęcone kryminałowi jako formie literackiej, jego obecności w kulturze oraz wszystkiemu co w kulturze można powiązać z kryminałem. Młodzi autorzy tej formy literackiej mogą zmierzyć się w konkursie na opowiadanie lub szkic opowiadania kryminalnego. Spośród autorów krótkich (maksymalnie 15 stronicowych) prac czternaście wybranych osób ma możliwość uczestniczenia w Warsztatach Kreatywnego Pisania. W tym roku festiwalowi towarzyszyły pokazy filmowe polskich i szwedzkich kryminałów. Dla najmłodszych fanów kryminałów organizatorzy proponują Kryminalny Dzień Dziecka oraz Młodzieżówkę Kryminalną, czyli gry dla dzieci i młodzieży. W czasie imprezy wręczona jest nagroda pieniężna Wielkiego Kalibru dla najlepszej książki kryminalnej lub sensacyjnej minionego roku. Uroczystość ta odbywa się pierwszego dnia festiwalu i inauguruje całą imprezę [Górczak 2009]²³.

Kilka dni później w tym samym mieście rozpoczynają się targi książki. W tym roku na swoich stoiskach zaprezentowało się ponad 80 wydawnictw, zorganizowano kilkanaście spotkań z autorami oraz redaktorami czasopism naukowych. Tradycyjnie organizowane są

²¹ więcej na temat festiwalu na <http://www.pluscamerimage.pl>

²² prezentacje te prawie obowiązkowo są połączone z promocją, spotkaniami z twórcami oraz warsztatami dla adeptów sztuki. Naturalnie tego typu imprezy towarzyszące pojawiają się także w wypadku innych form kultury jednak dla pozostałych festiwali będzie to impreza towarzyszącą podczas gdy w przypadku festiwali związanych z literaturą tego typu aktywności podawane są w programie głównym i traktowane jako jego równorzędna część składowa.

²³ więcej na temat imprezy na <http://www.festiwal.portalkryminalny.pl/home.html>

również prezentacje komiksów oraz kącik dla najmłodszych czytelników. Nowością jest wprowadzenie tematu przewodniego, dzięki któremu targi mają zyskać na zwiększonej ilości imprez towarzyszących, a także atrakcyjnej oprawie wizualnej, zaś wystawcom dać możliwość promocji pod zupełnie innym kątem. Prezentacjom i spotkaniom od lat towarzyszą trzy ceremonie wręczania nagród. W czasie uroczystego otwarcia ogłaszany jest werdykt jury Konkursu na Najlepszą Książkę Roku „Pióro Fredry”, czyli wyróżnienia za wartości literackie, edukacyjne oraz wysoki poziom edytorski dla wydawców za najlepszą książkę wydaną w ciągu minionych 12-stu miesięcy na terenie Polski. Drugiego dnia księgarze zrzeszeni w Izbie Księgarskiej wręczają wyróżnienia „WITRYNA”, czyli wyróżnienie dla najważniejszej, zdaniem księgarzy książki minionego roku. Oceniane są wartości merytoryczne, literackie, edukacyjno-poznawcze i edytorskie, jak i ilość sprzedanych egzemplarzy. Trzeciego dnia odbywa się Gala Literackiej Nagrody Europy Środkowej „ANGELUS”, która jest wyróżnieniem książki z dziedziny prozy wydanych w danym roku na polskim rynku. Pozytywnie powinny poruszać ważne dla szeroko pojętej współczesności tematy, zmuszać do refleksji i pogłębiać wiedzę o innych kulturach, zaś propozycje tytułów, z 21 krajów, proponowane są przez polskich wydawców [Ratkowska 2009f]²⁴.

Już z choćby tak pobieżnej analizy wynika, że w przypadku festiwalu literackiego mówimy o wszelkich imprezach związanych z promocją danej formy literatury - spotkaniem z twórcami, dyskusjami, warsztatami, a nawet ze spotkaniem formy wizualnej jak przegląd filmowy czy wystawa. Pojawia się możliwość zakupu książek jest traktowana jako atrakcja uboczna, zaś sprzedawane książki są publikacjami z gatunku określonego ramą tematyczną festiwalu. Jeśli mamy doczynienia z targami książek to podstawą imprezy jest sprzedaż książek - różnych gatunków, różnych wydawnictw, pojawiających się na rynku nie tylko w ostatnich miesiącach (choć można przyjąć, że będzie to dominujący asortyment) w promocyjnych cenach, której towarzyszyć mogą spotkania z autorami, wręczanie nagród, czy ewentualne imprezy towarzyszące. Są to więc imprezy dotyczące tego samego tematu, ale funkcjonujące na zasadzie odwrócenia proporcji. Odmienne rozłożenie akcentów zmienia więc formę.

3.5 Festiwale multimedialne, nowych technologii i inne

W przypadku różnych pozostałych festiwali²⁵ trudno jest stworzyć jedną, wiążącą je wszystkie definicję. Jak powyżej należy przyjąć, że festiwal jest imprezą zawierającą cykl prezentacji powiązanych ze sobą tematycznie lub rodzajowo, ewentualnie reprezentujących konkretny nurt w sztuce lub będący przeglądem najlepszych przykładów w swojej dziedzinie czy twórczości określonego artysty. Może przyjmować formę konkursu bądź przeglądu. Może być cykliczny lub jednorazowy, zazwyczaj trwa przynajmniej dwa dni. Jednak czym będą owe pozostałe festiwale? Będą to za równo festiwale multimedialne - jak np. Międzynarodowy Festiwal Fotografii w Łodzi, festiwale turystyczne - jak np. Festiwal Podróżników w Srebrnej Górze, festiwale etniczne - jak np. Festiwal Kultury Żydowskiej w Krakowie, festiwale religijne - Festiwal Kultury Chrześcijańskiej w Łodzi, festiwale folklorystyczne - jak np. Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny Kasztelnia w Sierpcu, festiwale archeologiczne - jak np. Festiwal Słowian i Wikingów na Wolinie i in. O tyle o ile festiwale multimedialne są pokrewne festiwalom filmowym, festiwalom etnicznym, folklorystycznym i kulturowym (tak związane z konkretną narodowością, religią czy sposobem życia) w swej strukturze będą tworzyć osobną grupę, zaś festiwale nowych technologii mogą stanowić formę pośrednią pomiędzy nimi.

Międzynarodowym Festiwalu Folkloru Ziem Górskich w Zakopanem jest jedną z najbardziej kolorowych i wielokulturowych imprez w kraju. Kładzie nacisk na prezentacje kultur. Odbywa się już od ponad 40 lat, w czasie których zaprezentowało się, ale też stanęło

²⁴ więcej na temat imprezy na: www.wpdk.pl

²⁵ z wyłączeniem sztuk wizualnych, o których w kolejnym podrozdziale

do konkursu, około 460 zespołów z przeszło 60 krajów świata. Górale ze wszystkich stron świata walczą o główną nagrodę, czyli „Złotą Ciupagę”, choć w kolejnych edycjach dochodziły następne. Impreza jest organizowana nie tylko jako atrakcja turystyczna ale także - a może przede wszystkim - dla tych, którzy biorą w niej udział, czyli górali. To oni są najważniejsi i to dla nich festiwal staje się okazją do wymiany doświadczeń oraz umacniania góralskiej tożsamości. Licznie przybywającym w tym czasie do Zakopanego turystom bardzo atrakcyjny program daje możliwość lepszego poznania szeroko pojętej kultury góralskiej, zarówno w jej formach historycznych, jak też nowej jej odmiany, czyli tej dostosowanej do wymogów XXI wieku. Oprócz pokazów folklorystycznych można także uczestniczyć w konferencjach naukowych, dniach prezentacji kultur narodowościowych, nabożeństwach religijnych czy codziennych ogniskach, organizowanych w wiosce festiwalowej; można podziwiać mistrzów powożenia zaprzęgami, wystawę owczarków podhalańskich czy pokaz sztucznych ogni; można wybrać się na koncert, konkurs kapel, instrumentalistów i śpiewaków czy tradycyjne góralskie wesele, w trakcie festiwalu odbywa się parada bryczek, wystawy, kiermasz sztuki ludowej czy plener malarstwa pastelowego. O ile na organizowanych w całym mieście imprezach turyści mieszają się z ludźmi wszystkich gór świata, to w wiosce festiwalowej można spotkać praktycznie tylko tych ostatnich [Ratkowska 2009c]²⁶.

Festiwal Światła organizowany w jeleniogórskich Cieplicach z kolei koncentruje się na animacji przestrzeni. O wyborze miejsca festiwalu zdecydowały piękne scenerie i plenery regionu karkonoskiego oraz malowniczo usytuowane obiekty architektoniczne, miasta i miasteczka. Zeszłoroczna, edycja gościła ponad 20 tysięcy osób, którzy podziwiać mogli pokazy technologii świetlnych iluminacji, upiększających przestrzenie architektoniczne oraz przyrodnicze, a także uczestniczyć w wydarzeniach teatralnych, fotograficznych i muzycznych. W programie festiwalu znalazła się również sesja konferencyjna poświęcona profesjonalnym sposobom oświetlenia ulic, budynków i zabytków, kierowana do samorządowców. W ramach Festiwalu odbyły się także warsztaty popularno-naukowe dla różnych grup zawodowych. Co ciekawe, do iluminacji 11 budynków i zieleni miejskiej posłużono się 162 źródłami światła, a cała dekoracja skonstruowana z nowoczesnych i energooszczędnych diod zużyła energię równą zapotrzebowaniu czterech czajników elektrycznych! Festiwal wpisuje się więc w najnowszy trend racjonalizacji kosztów utrzymania przestrzeni miejskiej oraz jej promocji [Górczak 2010]²⁷.

3.6 Festiwale sztuk wizualnych?

W przypadku analizy wydarzeń kulturalnych największy problem z terminem “festiwal” występuje w kontekście sztuk wizualnych. Naturalnie są to imprezy zorganizowane, zawierające cykl prezentacji powiązanych ze sobą tematycznie lub rodzajowo, ewentualnie reprezentujących konkretny nurt w sztuce lub będący przeglądem twórczości określonego artysty. Jednak prezentacje te mają charakter wystawienniczy i w większości ograniczają się do czasowej - kilkutygodniowej - ekspozycji. Twórca (twórcy) pojawiają się na wernisażu, czasem określonego dnia o określonej godzinie na spotkaniu autorskim. Z rzadka przyjmują one formę konkursu, za zwyczaj jest to prezentacja. Rzadko także są one organizowane cykliczne²⁸, raczej mają charakter jednorazowy. Mimo, iż istnieją pewne punkty zbieżne w zaprezentowanej w niniejszym artykule definicji festiwalu z powyższą charakterystyką imprez wystawienniczych z dziedziny sztuk wizualnych to autorka pracy nie zaliczyłaby ich do festiwali sensu stricto. Co ciekawe, autorzy piszący o sztukach wizualnych niezwykle rzadko używają określenia festiwal w stosunku do imprez ogniskujących się wokół szeroko pojętej plastyki. To co najbardziej przeszkadza, aby określić te wydarzenia festiwalem jest ich pasywny charakter. Festiwal to nie tylko konglomerat wymienionych w definicji cech

²⁶ więcej na temat imprezy na www.mffzg.pl

²⁷ więcej na temat imprezy na www.kfs24.pl

²⁸ jeśli jest to cykliczność to za zwyczaj polega ona na przewożeniu tej samej wystawy z miasta do miasta.

organizacyjnych, ale także, a może przede wszystkim wzajemne dzianie się na wszystkich płaszczyznach dialogu - między artystami a publicznością, między publicznością a organizatorami, w końcu między organizatorami a artystami. Na każdym poziomie przekazywane są różne sensory i informacje, ale ich nieustanna wymiana sprawia, że festiwale jest imprezą niezwykle żywą, być może dla tego stosunkowo krótką, i bazującą na międzyludzkiej interakcji. Są to kwantyfikatory, które w przypadku wystaw sztuk plastycznych nie odgrywają pierwszorzędnej roli i w moim przekonaniu, mimo iż pozostają eventem kulturalnym nie są festiwalem.

4. Potencjał rozwoju turystyki eventowej o destynacji festiwalowej.

Stale rosnąca liczba festiwali i różnych imprez o charakterze eventu przyczynia się do coraz chętniejszego ich odwiedzania i uczestnictwa. Jest to forma turystyki bardzo nierównomierna - z jednej strony (festiwale i eventy kultur wysokiej) nastawiona na turystę/odbiorcę elitarnego, któremu stara się dostarczyć przeżyć estetycznych, intelektualnych i niejednokrotnie silnych wzruszeń, z drugiej (festiwale i eventy kultury popularnej i masowej) nastawiona na masowego odbiorcę, któremu stara się zapewnić dobrą rozrywkę, czasami także intelektualną oraz grę silnymi emocjami.

Turystyka eventowa jest postrzegana jako jedna z bardziej elitarnych form turystyki kulturowej. Mikos von Rohrscheidt, dzieląc turystykę eventową na eventy kultury wysokiej i popularnej, podzielił także jej odbiorców na admiratorów kultury wysokiej i powszechnej. Ci pierwsi to wg niego „(...) najczęściej osoby w wieku średnim lub starszym, zamożne, bardzo dobrze wykształcone, świetnie zorientowane w muzyce i teatrze. Grupy tego rodzaju chętnie korzystają na miejscu także z innych ofert turystyki kulturowej”. Co do drugiej grupy, zauważa, że bardzo trudno określić profil takiego turysty - tak ze względu na wiek, wykształcenie, majątność. [Mikos von Rohrscheidt 2008, s.75] Ze względu na olbrzymią różnorodność imprez o charakterze festiwalowym faktycznie wyłuskanie jednego profilu takiego turysty praktycznie graniczy z cudem. Niezwykle trudno bowiem ustalić punkty zbieżne dla osoby wybierającej się na Przystanek Woodstock oraz Festiwal Folkloru Ziemi Górskich, czy Camerimage oraz Festiwal Chopinowski.

Niewiele wspólnych cech można by zamknąć w określeniu, że są to osoby młode duchem, nastawione na uczestnictwo w ulubionej przez nich formie kultury, dla której są w stanie na spore poświęcenia - daleki i nierzadko mało komfortowy transport, skromne warunki pobytowe. Są to osoby, które na bilety wstępu potrafią odkładać pieniądze czasami i cały rok, jako że samo uczestnictwo w imprezie wynagradza wszelki poniesione koszty - tak fizyczne jak i materialne.

To co jest również wspólne dla większości z nich to fakt, że są to osoby podróżujące indywidualnie lub w małych grupach, bardzo rzadko lub wcale nie korzystających z usług biur podróży i w znikomym stopniu z usług obsługi ruchu turystycznego. Ze standardowych usług turystycznych wybierają nocleg i wyżywienie, bilety wstępu na imprezę, ewentualnie wizytę w centrum informacji turystycznej i zwiedzanie miasta, praktycznie zawsze we własnym zakresie, zaopatrzoną w przewodnik książkowy, informacje z Internetu i informacji turystycznej. Za zwyczaj są to jednak usługi niskobudżetowe, tak więc nocleg w hotelu lub pensjonacie, wyżywienie w barach szybkiej obsługi, podróżowanie i przemieszczanie się na miejscu środkami komunikacji publicznej. Jedynie osoby wybierające się na event kultury wysokiej - w tym wypadku festiwalu - są skłonne do skorzystania z większej ilości usług turystycznych, i to ze średniej lub podwyższonej kategorii cenowej, a także przedłużenia pobytu na dni okalające dni festiwalowe. Grupy korzystające z usług biur turystycznych to zazwyczaj grupy młodzieżowe lub dziecięce²⁹ wybierające się na

²⁹ na przykład bardzo popularne na terenie województw Wielkopolskiego i Kujawsko-Pomorskiego wyjazdy na Festyn Archeologiczny do Biskupina.

pobliskie festiwale archeologiczne, etnologiczne. W tym wypadku dobra organizacja i rozrywka jest równie ważna jak sama partycypacja w festiwalu.

5. Podsumowanie

Buczowska pisze, że festiwale i imprezy specjalne stają się coraz popularniejszą formą “(...) spędzania czasu wolnego, rozwijają turystykę, wzbogacają życie ludzi, nadają znacznie społeczeństwu i umożliwiają wspólne dzielenie się przeżyciami pomiędzy gospodarzami a gośćmi poszczególnych imprez”, jednak - to co najważniejsze - są coraz silniej zorientowane na publiczność, starają się sprostać ich potrzebom i oczekiwaniom i cały czas się zmieniają. [Buczowska 2009, s.91] Niektóre - rozwijają, inne - wręcz przeciwnie - ulegają komercjalizacji i swoistemu spłyceniu czy zatraceniu swoich idei. Ich rosnąca ilość co chwila przynosi nowatorskie pomysły i, niestety, całe gro tych dublujących się. Jednak ich “rosnąca liczba (...) w coraz większym stopniu generuje przedsięwzięcia turystyczne”, przynajmniej w minimalnym stopniu [Mikos von Rohrscheidt 2008, s.74]. Wśród różnych dziedzin turystyki kulturowej turystyka eventowa jest bezsprzecznie jedną z najczęściej podejmowanych i tą najszybciej rozwijającą się, zaś festiwal stanowi największy odsetek wśród eventów. Jako że festiwal jest imprezą żywą i uzależnioną od swoich odbiorców proces rozwoju turystyki z nim związanym jest nieunikniony i jak najbardziej naturalny.

Bibliografia:

- Bańko, M., 2008, *Event - wpis definicyjny w poradni PWN*, porada z dn. 12.12.2008 <http://poradnia.pwn.pl/lista.php?szukaj=event&kat=18> (data dostępu 15.12.2009)
- Buchowski, M., 1993, *Magia i religia*, Warszawa
- Buczowska, K., 2009, *Kulturowa turystyka eventowa w Współczesne formy turystyki kulturowej* pod red. K. Buczowska, A. Mikos von Rohrscheidt, Poznań
- Buczowska, K., 2008, *Turystyka kulturowa. Przewodnik metodyczny*, Poznań
- CLAVE: „Dicionario de uso del español actual CLAVE” pod red. Concepcion Maldonado Gonzalez, Madryt 2003
- Dudzik, W., 2005, *Karnawały w kulturze* Warszawa
- Durkheim, E., 1990, *Elementarne formy życia religijnego*, Warszawa
- Eder W., 1997, *Wissenschaftliche Reiseleitung Und Kulturtourismus w Kultourismus: Strukturen Und Entwicklungsperspektiven*, pod red. Becker/Steinecke, Hagen
- Getz, D., 2007, cytat zamieszczony przez Magdalenaolga dn. 31 października 2007 na <http://www.forum.konferencje.com/viewtopic.php?t=132>
- Górczak, K., 2009, *Kryminalny Wrocław* w „Turystyka Kulturowa” nr 11/2009 na <http://www.turystykakulturowa.org/?id=num&nr=13&txt=3>
- Górczak, K., 2010, *Światło na nowy rok* w „Turystyka Kulturowa” nr 1/2010
- Grad, J., 1993, *Obyczaj a moralność. Próba metodologicznego uporządkowania badań dotychczasowych*, Poznań
- Heers, J., 1995, *Święta głupców i karnawały*, Warszawa
- Jafari, J., 2000, *Encyclopedia of tourism*, Londyn
- Kocur, M., 2001, *Teatr antycznej Grecji*, Wrocław
- Kocur, M., 2005, *We władzy teatru. Aktorzy i widzowie w antycznym Rzymie*, Wrocław
- Kolankiewicz, L., 2008, *O pewnych różnicach między obrzędami misteryjnymi a teatralnymi w Obrzęd, teatr, ceremoniał w dawnych kulturach* pod red. J. Olko, Warszawa
- Kolber, D. *Event marketing – organizacja imprez, czy coś więcej?* <http://www.epr.pl/czytelniatrzy.php?id=238&itemcat=1> (data dostępu 15.12.2009)

- Kopaliński, W. *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych* <http://www.slownik-online.pl/kopaliński/0B0086BD59031BC7412565CB0079CA6D.php> (data dostępu: 15.12.2009)
- Kosiński, D., 2007, *Słownik teatru*, Kraków
- Kowalski, H., 2008, *Ludi Megalenses - obrzędy, widowiska, teatr w Obrzęd, teatr, ceremoniał w dawnych kulturach* pod red. J. Olko, Warszawa
- Mikos von Rohrscheidt, A., 2008, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Gniezno
- Osiński, Z., 2003, *Inspiracje antyczne w Reducie i Teatrze Laboratorium* w tegoż *Pamięć Reduty. Osterwa, Limanowski, Grotowski*, Gdańsk
- „Oxford Advanced Learner’s Dictionary” 1995, pod red. Jonathan Crowther, Oxford University Press
- Ratkowska, P., 2008, *Heineken kontra Szekspir* w „Turystyka Kulturowa” nr 1/2008 na <http://www.turystykakulturowa.org/?id=num&nr=1&txt=3>
- Ratkowska, P., 2009a, *Łagowskie lato bez Lubuskiego Lata festiwalowego* w „Turystyka Kulturowa” nr 1/2009 na <http://www.turystykakulturowa.org/?id=num&nr=3&txt=3>
- Ratkowska, P., 2009b, *Wyjątkowo udany festiwal* w „Turystyka Kulturowa” nr 1/2009 na <http://www.turystykakulturowa.org/?id=num&nr=3&txt=3a>
- Ratkowska, P., 2009c, *Kolorowy koniec lata w Zakopanem* w Turystyka Kulturowa nr 2/2009 na <http://www.turystykakulturowa.org/?id=num&nr=4&txt=3a>
- Ratkowska, P., 2009d, *Krystalicznie czysta muzyka* w „Turystyka Kulturowa” nr 4/2009 na <http://www.turystykakulturowa.org/?id=num&nr=6&txt=3>
- Ratkowska, P., 2009e, *Mały jubileusz Dialogu* w „Turystyka kulturowa” nr 10/2009 na <http://www.turystykakulturowa.org/?id=num&nr=12&txt=3>
- Ratkowska, P., 2009f, *Pełnoletnia pomoc św. Mikołaja* w „Turystyka Kulturowa” nr 12/2009 na <http://www.turystykakulturowa.org/?id=num&nr=14&txt=3a>
- Report of the Secretary General of the General Programme of the Work for the Period 1984-85*, WTO, Madryt
- Sawala, Krawczyk, Bednarski „Wielkie fiesty Europy” Poznań 2005
- Słownik języka polskiego*, 1966, Warszawa
- Słownikiem Języka Polskiego* pod red. M. Bańko, 2007, Warszawa
- Słownik języka polskiego* pod red. B. Linde, 1951, Warszawa
- Staszczak, Z., Bednarski, J. 1987, *Słownik etnologiczny*, Warszawa
- Strinati, D., 1998, *Wprowadzenie do kultury popularnej*, Poznań
- Świergiel, S., 2009, *Eventy elektronicznej muzyki tanecznej jako forma spędzenia czasu wolnego*, praca magisterska napisana na Wydziale Turystyki i Rekreacji AWF w Poznaniu, maszynopis
- Tyszka, J., 1998, *Szkoła bycia razem. Polskie festiwale teatru plenerowego w latach dziewięćdziesiątych* (w:) *Teatr w miejscach nieteatralnych* (red.) J. Tyszka, Poznań
- Walicki, J., 2008, *O eventach* <http://www.eventforum.pl/articles/view/1> (data dostępu: 15.12.2009)
- pl.wikipedia.org/wiki/Event (data dostępu: 15.12.2009)
- www.dialogfestival.pl/splash.html (data dostępu 17.12.2009)
- www.festiwal.portalkryminalny.pl/home.html (data dostępu: 18.12.2009)
- www.llf.pl/ (data dostępu 18.12.2009)
- www.pluscamerimage.pl (data dostępu: 18.12.2009)
- www.teatrnorwida.pl (data dostępu: 17.12.2009)
- www.chopin.festival.pl (data dostępu 17.12.2009)
- www.e-teatr.pl (data dostępu: 17.12.2009)
- www.kfs24.pl (data dostępu: 18.12.2009)

www.mffzg.pl (data dostępu: 18.12.2009)

www.wpdk.pl (data dostępu: 18.12.2009)

On the festival in the cultural tourism context – the event tourism once more

The article is an analysis of a festival as a unique form of tourist event and tourist activity aimed at participating in festivals. The first part organizes the scientific terminology regarding cultural events and tourist trips destined at them. After that (in part two), the author positions and broadly describes the phenomenon of the festival, with the cultural events classification in the background. In part three, the most important Polish festivals are presented in six thematic groups, while the closing part briefly describes typical behaviors of festival participants.